

**Долганова Маріанна Володимирівна,**

*ад'юнкт штатний II-го року навчання науково-організаційного відділу  
Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного  
[orcid.org/0000-0003-3263-000X](https://orcid.org/0000-0003-3263-000X)  
[dolganovamarianna@gmail.com](mailto:dolganovamarianna@gmail.com)*

## **ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ РЕЛІГІЙНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ЗІ ЗБРОЙНИМИ СИЛАМИ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ**

Сталінський режим, радянська влада завжди слідували імперському принципу, якого ніхто не скасував, – «разделяй и властвуй». Сьогодні у Збройних Силах Російської Федерації (ЗС РФ) домінує Російська Православна Церква (РПЦ), яка продовжує нести із собою радянську спадщину. Нині вона є частиною оплоту російського націоналізму, який розпалює президент Російської Федерації (РФ) Володимир Путін. У статті розкрито сутність, характер та форми взаємодії армії РФ з РПЦ. Проаналізовано діяльність РПЦ на території РФ. Підкреслено, що діяльність РПЦ має системний і домінуючий характер та при цьому дискримінує інші конфесії. Незважаючи на відсутність інституту військового духовенства, РПЦ є основним епіцентром ідеології в російській армії. РПЦ має на меті бути лідером у релігійних відносинах зі ЗС РФ та іншими військовими структурами. Сьогодні питання про створення інституту військового капеланства в Російській Федерації залишається й досі не вирішеним. РПЦ є панівною релігією у РФ. Тому у разі створення інституту військового капеланства РПЦ стане керуючою з-поміж інших релігій. На думку багатьох опонентів (представники мусульман, католиків, протестантів), запровадження інституту військового духовенства суперечить принципу світської держави і тягне за собою клерикалізацію армії. Противниками такого тісного взаємозв'язку виступають також православні старообрядці та нерелігійна частина армії РФ. У ЗС РФ спостерігаються небезпечні для демократії церковні тенденції. Серед військовослужбовців РПЦ МП культивує великодержавний шовінізм, спостерігається релігійна ксенофобія, ненависть до прихильників неправославної конфесії. Метою статті є розкриття особливостей взаємодії ЗС РФ з РПЦ та іншими релігійними організаціями, їхніх принципів та методів роботи, а також з'ясування причин відсутності в РФ офіційного інституту військового капеланства.

**Ключові слова:** Російська Православна Церква, військові священники, Збройні Сили Російської Федерації, релігійні відносини.

**Dolganova Marianna,**

*Doctoral Student 3rd year of study  
of the Scientific and Organizational Department  
National Academy of Ground Forces  
named after Hetman Petro Sahaidachny  
[orcid.org/0000-0003-3263-000X](https://orcid.org/0000-0003-3263-000X)  
[dolganovamarianna@gmail.com](mailto:dolganovamarianna@gmail.com)*

## **FEATURES OF THE INTERACTION OF RELIGIOUS ORGANIZATIONS WITH THE ARMED FORCES OF THE RUSSIAN FEDERATION**

The Stalinist regime, the Soviet government, always followed the imperial principle, which no one canceled – "divide and rule." Today, the Russian Orthodox Church (ROC), which continues to carry the Soviet legacy, dominates the Armed Forces of the Russian Federation. Today, it is part of the stronghold of Russian nationalism, which is fueled by the President of the Russian Federation (RF), Vladimir Putin. The article reveals the essence, nature and forms of interaction between the Russian army and the Russian Orthodox Church. The activities of the Russian Orthodox Church on the territory of the Russian Federation were analyzed. It is emphasized that the activity of the Russian Orthodox Church has a systemic and dominant character and at the same time discriminates against other denominations.

Despite the absence of an institute of military clergy, the Russian Orthodox Church is the main epicenter of ideology in the Russian army. The Russian Orthodox Church aims to be the leader of religious relations with the Russian Armed Forces and other military structures. Today, the issue of establishing a military chaplaincy institute in the Russian Federation remains unresolved. The Russian Orthodox Church is the dominant religion in the Russian Federation. Therefore, when creating the institute of military chaplaincy, the Russian Orthodox Church will become the leader from among other religions. According to many opponents (representatives of Muslims, Catholics, Protestants), the introduction of the institution of military clergy contradicts the principle of a secular state and entails the clericalization of the army. Opponents of such a close relationship are also the Orthodox Old Believers and the non-religious part of the Russian army. In the Armed Forces of the Russian Federation, there are church tendencies that are dangerous for democracy. Among the military personnel of the Russian Orthodox Church, the MP cultivates great-power chauvinism, religious xenophobia, and hatred of adherents of a non-Orthodox denomination. The purpose of the article is to reveal the peculiarities of the interaction of the Russian Armed Forces with the Russian Orthodox Church and other religious organizations, their principles and methods of work, as well as to clarify the reasons for the absence of an official institution of military chaplaincy in the Russian Federation.

**Key words:** Russian Orthodox Church, military priests, Armed Forces of the Russian Federation, religious relations.

Після розпаду Союзу Радянських Соціалістичних Республік (СРСР), краху радянської ідеології в армії були скасовані політоргани та політпрацівники, які відповідали за духовно-моральний стан у військах (Ипполитов, 2019). Як пишуть російські аналітики, у виховній роботі утворився певний вакуум, який не заповнений змістом, що відповідає потребам сучасного розвитку ЗС РФ.

Нині відсутня нова національна ідея у РПЦ, яка могла б стати основою патріотичного виховання молоді. Разом із тим в армії превалює незмінно державницька та патріотична позиція Церкви. Саме Православ'я розглядається як гідна заміна монополії радянського світогляду, оскільки військові, як вважають у РФ, завжди прагнуть до однаковості. До ознак подібності воєнізованих структур та РПЦ належить їхній ієрархізм і підпорядкованість частин, централізоване керівництво.

Для РПЦ взаємодія з армією є одним із пріоритетних напрямів діяльності. В основах соціальної концепції РПЦ йдеться про те, що «Церква має особливе піклування про військових, виховуючи їх в дусі вірності високим моральним ідеалам» (Основы социальной концепции РПЦ, 2000, с. 186). Хоча, аналізуючи російсько-українську війну, важко говорити про моральність з боку РФ. Тут доцільно згадати Бучу, Ірпінь, Гостомель та інші міста і села, у яких російські солдати показали лише свою аморальність, вбиваючи та гвалтуючи ні в чому не винних жінок, дітей та навіть чоловіків, вчиняючи жакливі звірства над українським народом (Буча, 2022, «Рік» 2023, BBC NEWS Україна, 2022–2023).

Активна взаємодія Міністерства оборони з РПЦ розпочалася ще на початку 1990-х р. У 1992 р. у Військовій академії Генштабу було проведено конференцію, присвячену князю Олександрові Невському. Служителі церкви та офіцери академії були одностайні у прагненні відродити духовні засади військової служби. На той час МО РФ було зацікавлено у цьому питанні та поставилося до нього з великим розумінням.

Міністр Оборони РФ Павло Граčov і Патріарх Московський Алексій II підписали спільну заяву 2 березня 1994 р. Цей документ став вихідною точкою у розвитку взаємодії та першою угодою про співпрацю між ЗС РФ та РПЦ. Згодом подібні угоди були укладені і з іншими силовими структурами, такими як: Федеральна Прикордонна служба (ФПС), Міністерство внутрішніх справ (МВС), Міністерство з надзвичайних ситуацій (МНС), Федеральне агентство урядового зв'язку та інформації (ФАПСІ) та ін.

На підставі спільної заяви у ЗС РФ того ж року було створено Координаційний комітет зі взаємодії з РПЦ, а на регіональному та місцевому рівнях – координаційні ради між військовими округами (флотами), військовими частинами та парафіями РПЦ.

У жовтні 1994 р. відбулась I Всеросійська конференція «Православ'я та Російська армія», яка стала завершенням початкового етапу військово-церковних відносин. На цьому заході обговорювалося питання про необхідність поглиблення співробітництва армії та церкви для кращого виховання духовно-моральних якостей військовослужбовців РФ.

У період з 29 листопада по 2 грудня 1994 р. на Архієрейському Соборі РПЦ було прийнято рішення про створення спеціальної синодальної установи, яка займатиметься взаємодією церкви зі збройними силами та правоохоронними структурами (Архиєрейський собор Руської православної церкви). 16 липня 1995 р. постановою Синоду РПЦ був утворений Відділ Московського Патріархату із взаємодії зі ЗС РФ та правоохоронними установами. Метою РПЦ МП був заклик православних воїнів до сумлінного виконання своїх військових обов'язків.

8 квітня 1994 р. Постановою Колегії МО РФ «Про заходи щодо посилення військово-патріотичного виховання військовослужбовців і молоді в інтересах ЗС РФ» в управлінні виховної роботи МО РФ було сформовано групу зв'язків із релігійними об'єднаннями, а 10 червня того ж року було видано Директиву начальника Генштабу ЗС РФ, згідно з якою в органах виховної роботи ЗС введено посади офіцерів зі зв'язків із релігійними об'єднаннями.

Підписання договорів з РПЦ МП викликало безліч нарікань на адресу МО РФ та інших силових структур. У цих актах багато противників РПЦ МП побачили нерівноправне становище інших конфесій і тенденції клерикалізації армії. Дискомфорт стали відчувати віряни інших конфесій: мусульмани, католики, протестанти, православні старообрядці, а також нерелігійна частина армії.

На Всеросійській науково-практичній конференції «Іслам в Росії: традиції та перспективи», що відбувалася 4–5 грудня 1997 р. у Москві, значна увага приділялася тому, що мусульмани та католики не мали можливостей проводити свої обряди у ЗС РФ (Гайнутдин, 1998, с. 61–72).

Офіцер Військово-Морського Флоту капітан 2-го рангу Кашиф Тухтаметов, який тоді був помічником Голови Духовного управління мусульман Центрально-Європейського регіону Росії, у своїх виступах зазначав: «З моменту встановлення офіційних відносин ЗС РФ з РПЦ МП встановлення подібних відносин з представниками Ісламу відтягується дотепер. Такий вибірковий підхід і надалі шкодитиме справі» (Гайнутдин, 1998, с. 61–72).

Офіцер Генерального штабу ЗС РФ, помічник (на громадських засадах) митрополита

Російської православної старообрядницької церкви у зв'язках з МО РФ капітан 1-го рангу Олексій Рябцев зазначав, що «з багатьох причин (історичних, політичних, економічних) нині в армії активно діє тільки одна конфесія – Московська патріархія. Вона бере участь у всіх урочистих заходах, проводить освячення прапорів і командних пунктів, кораблів і літальних апаратів. Тим самим вірян інших конфесій ставлять у нерівноправне становище. Багато конфесій вважають одна одну безблагодатними та еретичними. Обряди однієї віри представниками іншої сприймаються негативно...» (Рябцев, «Политруки в рясах», 2005).

У висловлюванні Рябцева йдеться про нерівноправність навіть тих конфесій, які заведено називати «традиційними релігіями Росії». Невипадково Голова Ради муфтіїв Росії (СМР) і Духовного управління мусульман Центрально-Європейського регіону Росії (ДУМЦЕР) Равіль Гайнутдин у доповіді на вже згаданій конференції також розкритикував МО РФ, МВС РФ та інші силові структури, які почали тісно співпрацювати з РПЦ МП (Рябцев, «Политруки в рясах», 2005).

Лише через 9 років після підписання угоди з Російською православною церквою, у травні 2003 р., було підписано протокол про наміри співробітництва між Радою муфтіїв Росії (РМР) та Управлінням виховної роботи Сухопутних військ (УВР СВ). Тут підкреслюємо, що співробітництво як тоді, так і сьогодні між сторонами розвинене дуже слабо і має локальний характер.

У керівництві ЗС РФ та інших військових формувань, серед командування частин і керівників органів виховної роботи склався стійкий стереотип: лише представники РПЦ МП допускаються на військові об'єкти, маючи змогу проводити місіонерську роботу з усіма без винятку військовослужбовцями, з цілими підрозділами і військовими частинами; представники ж інших конфесій обмежені в такій діяльності. Духовні лідери мусульман (муфтії, імами) можуть відвідати військову частину виключно для зустрічі з воїнами, які сповідують Іслам. Ісламські лідери запрошуються дуже рідко. Зазвичай це відбувається лише тоді, коли потрібно погасити конфлікт на культурно-релігійному ґрунті або ж коли у військовій частині служить відповідна посадова особа протестантського віросповідання, яка симпатизує протестантам.

Неодноразові спроби протестантських союзів підписати угоду з МО РФ про співпрацю, подібну до тієї, яку має з РПЦ МП, не були успішними. Протестанти хотіли створити міжконфесійний координаційний комітет із взаємодії між релігійними об'єднаннями та ЗС РФ, куди б входили представники багатьох конфесій, але і ця ініціатива також не була прийнята МО РФ. Співпраця ж із такими релігійними організаціями, як «нетрадиційні релігії», «тоталітарні секти» або «деструктивні культури», суворо забороняється у Російській федерації (Ислам в России: традиции и перспективы, 1998, с. 16).

У червні 2003 р. у Рязанському інституті Повітряно-десантних військ на зборах священнослужителів, які опікуються православними воїнами, протоієрей Дмитро Смирнов говорив про необхідність заснування служби військових священиків у ЗС РФ. У своєму інтерв'ю «Інтер-факсу» він заявив, що в російській армії має бути православне військове духовенство вже в найближчі десять років (Взаимоотношения русской православной церкви вооруженных сил РФ в постсоветский период: (на примере рязанской области). Варто зазначити, що ця ідея озвучується не тільки РПЦ МП, а й військовими структурами. Проте ідею введення інституту військового капеланства підтримує лише РПЦ МП, натомість абсолютна більшість інших конфесій – проти. Категоричними противниками запровадження інституту військового духовенства є духовні управління мусульман, буддистів, а також самостійні православні церкви, що не входять до юрисдикції РПЦ МП, зокрема старообрядницькі громади. Вони не підтримують створення інституту капеланства, пояснюючи це тим, що тісна взаємодія РПЦ МП із ЗС РФ перешкоджатиме їхнім контактам із військовослужбовцями.

Лише з 2003 р. почали проводитися навчально-методичні збори «військового» духовенства. Перші такі збори відбулися у Рязанському гвардійському вищому повітряно-десантному командному училищі. У зборах взяли участь 124 священики з 37 епархій. Подібні заходи проходили у військовому гарнізоні Ракетних військ стратегічного призначення у Власисі Московської області, в Улан-Уде Республіки Бурятії на базі Калінінградського військово-морського інституту та в інших військових закладах у 2005 р. (Рязанский церковный вестник, 2006, № 4).

У 2007 р. вже на п'ятих зборах військового духовенства кількість епархій майже подвоїлася. Це свідчило про те, що пастирське служіння потрібне військовослужбовцям РФ. Надалі збори стали проводитися на плановій основі за погодженням між РПЦ МП та МО РФ. Практика взаємодії Церкви та Армії показала, що присутність осіб духовного звання у військових колективах дає відчутну користь. Про це неодноразово говорили представники МО РФ (Бурьянов, 2000, с. 139).

На пленарному засіданні XIII Міжнародних Різдвяних освітніх читань перший заступник начальника Головного управління виховної роботи ЗС РФ генерал-лейтенант В.М. Бусиловський у своїй доповіді зазначив, що «минуле десятиліття переконливо виправдало відродження взаємодії між армією та церквою у справі служіння вітчизні. У відносинах між обома сторонами склалися перспективні форми співробітництва. Таке співпраця приносить плоди у справі духовно-морального та патріотичного виховання військовослужбовців, профілактики самогубств, формування здорової моральної обстановки у військових колективах» (Бусловский, 2005, с. 31–32).

Попри усі пленарні засідання, конференції, питання про створення в Росії інституту військового духовенства ще досі не вирішено. Його розв'язання триває протягом усього пострадянського періоду взаємин церкви та держави. У лютому 2006 р. головна військова прокуратура направила до Міноборони та Генштабу законопроект, пов'язаний із запровадженням в армії інституту військового капеланства. У проекті вказувалося, що церква допоможе армії у зміцненні військової дисципліни, а саме протистоятиме нестатутним взаєминам та сприятиме боротьбі з національною та релігійною ворожнечею (Смирнов, 2005; Коробов, Таратута, 2006). Голова Синодального відділу із взаємодії зі Збройними Силами та РПЦ МП протоієрей Дмитрій Смирнов заявив, що священики в армії зможуть не лише підвищити рівень патріотизму у військах, а й знизити показники суїциду.

11 квітня 2006 р. Священний Синод РПЦ МП підтримав відновлення інституту військового духовенства у російській армії. У своїй заяві Священний Синод закликав державу, суспільство та всі традиційні релігії Росії спільними

зусиллями відтворити інститут військового духовенства. При цьому зазначалося, що позитивний вітчизняний та світовий досвід свідчить про те, що відродження інституту військового духовенства здатне принести користь державі та суспільству (Заявление Священного Синода РПЦ о восстановлении института военного духовенства в Российской армии, 2006).

2009 рік увійшов до історії військово-релігійних відносин РФ як переломний. 23 березня 2009 р. Патріарх Кирил так висловився за створення інституту військових капеланів: «Я підтримую, щоб в російській армії, як і в інших арміях світу, були капелани-священники» (перекладено авторкою статті з російської мови). Натомість патріарх розумів, що РФ значно відстає від загальносвітової практики капеланства. «З одного боку, це неповна готовність Збройних сил, з іншого – неповна готовність РПЦ. Адже, щоб на постійній основі в армії працювали священнослужителі, потрібно підготувати багато священників» (перекладено авторкою статті з російської мови), – зазначив патріарх Кирил. (Святейший Патриарх Кирилл считает важным введение в Российской армии института полковых священников: РПЦ. Архив официального сайта Московского Патриархата, 1997-2009).

У липні 2009 р. президент РФ Медведєв підтримав пропозиції щодо відновлення військового капеланства від низки «традиційних» релігійних об'єднань, насамперед РПЦ МП, та наказав Міністерству оборони відродити у РФ інститут військового духовенства. 24 січня 2010 р. було підписано «Положення про організацію роботи з віруючими військовослужбовцями Збройних сил Російської Федерації». У цьому документі визначена структура органів роботи з віруючими військовослужбовцями та вимоги до посадових осіб у діяльності військових священників. Офіційно посада капелана звучить як «помічник командира роботи з віруючими», за нею закріплені такі обов'язки:

- організація та проведення релігійних обрядів, церемоній та задоволення релігійних потреб особового складу ЗС РФ;
- організація та проведення духовно-просвітницької роботи;
- участь у заходах, що проводяться органами військового управління з патріотичного та духовно-морального виховання;

– участь у роботі щодо зміцнення правопорядку та військової дисципліни, профілактики правопорушень та суїцидальних подій. (Положение «Об организации работы с верующими военнослужащими ВС РФ» от 24 января 2010 г.).

Це положення є правовим обґрунтуванням для роботи священників у армії РФ. До цього часу практично всі священнослужителі, які опікувалися військовослужбовцями, змушені були поєднувати роботу в армії з цивільним парафіяльним послухом. Тепер, уклавши договір з МО та увійшовши до штату, вони більшою мірою зможуть зосередитись на своїх обов'язках у військових частинах.

На Архієрейській нараді 2 лютого у Москві патріарх Московський Кирило оголосив, що РПЦ для служіння у російських військах виділить 400 священнослужителів на штатній основі. Тоді ж, у лютому 2010 р., військові священники почали обіймати посади помічників командирів роботи з віруючими у військах. Та варто наголосити, що військові пастирі у РФ не є військовослужбовцями і не мають жодних соціальних гарантій з боку своєї держави (Литвинов).

У 2010 р. Синодальний відділ РПЦ МП із взаємодії зі ЗС РФ заснували спеціальні засоби масової інформації (ЗМІ) для капеланів – журнал «Вісник військового і морського духовенства». Інтернет-журнал публікує матеріали про діяльність капеланів у військових частинах та на полігонах (Вестник военного духовенства).

Військове духовенство РПЦ МП складається зі штатних та позаштатних військових священнослужителів. Штатні військові священники перебувають на посадах цивільного персоналу у військових частинах, а в пастирській діяльності – у підпорядкуванні єпархіального архієрея єпархії. Позаштатні військові священники здійснюють свою діяльність за погодженням із командирами (начальниками) військових частин на підставі угод про співпрацю між РПЦ МП, єпархіями та військовим формуванням (Положение о военном духовенстве Русской Православной Церкви в Российской Федерации).

Військовий священник РПЦ МП повинен мати досвід пастирського служіння, вищу богословську освіту та позитивний висновок медичної комісії про стан здоров'я. Дозволяється вища цивільна освіта, але тільки за умови достатнього пастирського досвіду. Важливим також є те, що

священники, які обіймають штатні посади у військовому середовищі, повинні бути громадянами РФ і не мати іншого громадянства (Положение о военном духовенстве Русской Православной Церкви в Российской Федерации).

Військові священники також можуть проходити спеціальну підготовку, якщо це необхідно для виконання їхніх обов'язків, у порядку і на умовах, які встановлюються Синодальним відділом із взаємодії зі ЗС і правоохоронними органами спільно з керівництвом військового формування.

Загалом, основними завданнями військового духовенства у ЗС РФ є проведення богослужінь і релігійних обрядів, духовно-просвітницької роботи та участь у заходах щодо патріотичного та морального виховання військовослужбовців (службовців) і членів їхніх сімей. Також основна увага приділяється проведенню профілактичної роботи зі зміцнення правопорядку і дисципліни; запобіганню правопорушенням, нестатутним взаєминам і суїцидальним випадкам; участі у формуванні в колективах відносин, заснованих на нормах християнської моралі. Військове духовенство РФ бере участь в організації та проведенні просвітницької та виховної роботи з членами родин військовослужбовців (службовців), взаємодіючи з різними організаціями, зокрема з військово-патріотичними та військово-спортивними клубами, ветеранськими та іншими громадськими організаціями.

Після призначення священнослужителя на штатну посаду командир військової частини укладає з ним трудовий договір (контракт). Військовому священнику надається приміщення, що дає змогу за церковними канонами проводити богослужіння, а також приміщення для роботи з військовослужбовцями, не пов'язаної з богослужінням. Для організації повсякденної діяльності священнику можуть виділяти необхідні для його служіння засоби зв'язку, транспорт та іншу необхідну практичну допомогу. У разі скорочення штатної посади священник повертається на служіння у свою єпархію. У своїй пастирській діяльності військові священники підпорядковуються єпархіальному архієрею. Рішення про заохочення та стягнення щодо військових священників також ухвалюються єпархіальним архієреєм.

Упродовж 2011–2012 рр. Міноборони Росії продовжує роботу з добору та призначення

священнослужителів на штатні посади у ЗС РФ. Для цього з 2011 р. на базі військових закладів було відкрито центри з підготовки військових священників. Окрім цього, у військових структурах було створено Управління з роботи з віруючими військовослужбовцями, основним завданням якого є реалізація рішення президента РФ про відродження армійського та флотського духовенства.

Голова відділу із взаємодії зі ЗС РФ Московської єпархії протоієрей Олександр Добродеев зазначив, що у ЗС РФ немає посади «військовий капелан», є лише поняття «військові священники», але вони не є військовослужбовцями, відповідно, і не мають ніяких соціальних гарантій з боку держави.

Нині російських священників хвилює більше те, аби їх не призивали на службу до ЗС РФ. З лютого 2023 р. командуванням ЗС РФ розглядається питання призову на військову службу монахів, які мають військовий квиток. Патріарх Московський Кирило Гундяєв заявив, що не потрібно боятися вбивати українців, спираючись на слова з Біблії «Христос Воскрес, і ми воскреснемо» (РПЦ веде роботу по введенню в ВС РФ должности военного капеллана). З цих слів стає зрозумілим, що сучасна РПЦ МП – це залишки відновленого Сталіним псевдохристиянського утворення, яке від співпраці з Комітетом державної безпеки СРСР (КГБ) і виправдання вбивств та катувань російськими солдатами перейшло до імперського нарративу, що толерує жертвність, бездіяльність, покарання і мілітаризм.

У січні 2023 р. Патріарх Московський та всієї Русі Кирило звернувся до президента РФ Путіна з відповідними пропозиціями, згідно з якими священники в «зоні СВО» можуть бути прирівняні до військовослужбовців, – Путін дав доручення відпрацювати зазначене питання з Держдумою та Міноборони та підтримати пропозицію Патріарха (Закон о военных священниках: Нужен ли он батюшкам и бойцам на передовой?). Питання щодо законодавчого унормування капеланської служби й досі залишається відкритим.

Після повномасштабного вторгнення РФ на українські землі РПЦ МП не засудила агресивну війну як аморальне явище. Хоча церковні документи вимагають дотримуватися антивоєнної позиції. Згідно із Соціальною концепцією РПЦ

МП, церква не може співпрацювати з державою, яка розв'язала агресивну війну, більше того, вона має стати на бік тієї сторони, на яку напали. Як мінімум, церква має проаналізувати конфлікт щодо справедливості ведення бойових дій або визначити його як агресивний (Основи соціальної концепції Русской Православной). Церква РПЦ МП не тільки не засудила військову агресію РФ щодо України, а й благословляє учасників вторгнення, зокрема керівництво ЗС РФ та представників Росгвардії. Такі дії церкви стали для багатьох її представників настільки неприйнятними, що частина останніх відріклася від РПЦ МП. Першим приходом, який офіційно оголосив про вихід із Московського патріархату, стала громада в Амстердамі (РПЦ в Амстердамі заявила про розрив із Московським патріархатом). Другим – Хрестовоздвиженська парафія в італійській Удіні. Протягом трьох з половиною місяців після повномасштабного вторгнення військ РФ на територію України Московський патріархат покинуло 424 громади. Це найвищий темп переходів за сучасну історію церков. Для порівняння: після отримання автокефалії Православної Церкви України (ПЦУ) та отримання Томосу у 2019 році за півроку ПЦУ МП до ПЦУ перейшло трохи більше 500 громад (Православний зсув. Що відбувається у церковному житті країни під час війни).

Український уряд видав законопроект № 8221 «Про забезпечення зміцнення національної безпеки у сфері свободи совісті та діяльності релігійних організацій», який має повністю заборонити діяльність РПЦ МП та її структур на території України. Законопроект передбачає такі основні положення, як: заборона діяльності на території України Російської православної церкви, релігійних організацій (об'єднання), які безпосередньо або як складові частини іншої релігійної організації (об'єднання) входять до структури (є частиною) Російської православної церкви, а також релігійних центрів (управління), які входять до складу чи визнають (декларують) у будь-якій формі підлеглість у канонічних, організаційних, інших питаннях Російській православної церкви (проект Закону «Про забезпечення зміцнення національної безпеки у сфері свободи совісті та діяльності релігійних організацій» від 23.11.2022 р. № 8221). Передбачається, що всі правочини, пов'язані з використанням

майна (оренди, найму, лізингу тощо), строк дії яких не закінчився, укладені між резидентами України з відповідною забороненою іноземною релігійною організацією, а також з юридичними особами, власником, учасником, акціонером яких вона є, припиняються достроково; до уваги беруться й особливості найменування релігійних організацій, зокрема можливість релігійної організації використовувати у своїй назві (як повній, так і скороченій), найменуванні слово «православний» або «православна» у відповідних відмінках виключно у випадку, якщо ця релігійна організація у канонічних та організаційних питаннях підлегла Православній Церкві України (проект Закону «Про забезпечення зміцнення національної безпеки у сфері свободи совісті та діяльності релігійних організацій» від 23.11.2022 р. № 8221).

Підсумовуючи викладене, варто сказати, що співпраця між російською армією та РПЦ МП суперечить російській Конституції та нормам міжнародного права. Неприйняття правових норм, ігнорування принципів свободи совісті та порушення російського законодавства характерні для військового керівництва, командирів військових частин і духовенства РПЦ.

Відповідно до Конституції РФ, Російська Федерація – це світська держава; жодна релігія не може встановлюватися як державна або обов'язкова; релігійні об'єднання відокремлені від держави і рівні перед законом. Проте командування військових частин допускає порушення законодавства, тісно співпрацює з РПЦ МП, не замислюючись при цьому про наслідки. ЗС РФ і РПЦ МП разом формують клерикальну ідеологію. Вона впроваджується під прикриттям гасла «Відродження російської духовності і традицій самовідданого служіння Вітчизні». РПЦ МП хоча і є лідером серед усіх інших конфесій РФ, проте не має жодної поваги серед них.

Слід зауважити, що моральний стан призовників і військовослужбовців був та продовжує бути на низькому рівні. Вільний доступ священнослужителів РПЦ МП у казарми не дав очікуваних результатів. Військова дисципліна у підрозділах падає, кількість самогубств, нестатутних відносин і злочинів зростає. Щорічно від військової служби тільки за один весняний або осінній призов ухиляється від 20 до 30 тис. призовників. Питання щодо створення інституту військового капеланства

ЗС РФ досі залишається відкритим. Тут варто підкреслити, що пропагандистська система роботи не є достить дієвою. І для того, щоб не знизити свій авторитет, окремі представники церкви РПЦ МП змушені шукати недоліки в інших конфесіях РФ.

Враховуючи вищевикладене, РПЦ МП потрібно докласти немало зусиль, аби Інститут капеланства набув офіційного статусу, та загалом змінити концепцію системи пропаганди у ЗС РФ, оскільки діяльність РПЦ МП суворо засуджується світовою спільнотою.

### Список використаних джерел:

1. «Найбільше диво – це коли людина на твоїх очах стає віруючою...»: бесіда з протоієреєм Михайлом Васильєвим. <http://www.pravoslavie.ru/guest/31925.htm>.
2. «О взаимоотношениях церкви с государством и светским обществом на канонической территории Московского патриархата в настоящее время»: Определение Архиерейского Собора Русской православной церкви. Архиерейский собор Русской православной церкви. (1994). Москва, 24 с.
3. Бурьянов С. (2000). Сакрализация власти, нарушая права и свободы человека, угрожает конституционному строю Российской Федерации: Право и политика № 9. 139 с.
4. Буловский В. (2005). Опыт сотрудничества Вооруженных Сил РФ с Русской Православной Церковью в сфере воспитания военнослужащих: *Материалы военной секции XIII Международных образовательных чтений "Армия и Церковь: сотрудничество во имя мира. Вестник военного духовенства: новости епархий*. Москва. 31-32 с. URL: <https://kapellan.ru/v-xrame-na-poligone-kapustin-yar-soversheno-tainstvo-soborovaniya.html>
5. Взаимоотношения русской православной церкви вооруженных сил РФ в постсоветский период: (на примере рязанской области). URL: <file:///C:/Users/Omen/Downloads/vzaimootnosheniya-russkoy-pravoslavnoy-tserkvi-vooruzhennyh-sil-rf-v-postsovetskiy-period-na-primere-ryazanskoj-oblasti.pdf>
6. Гайнутдин Р. (1998). Духовно-нравственный потенциал Ислама. Ислам в России: *традиции и перспективы. Материалы Всероссийской научно-практической конференции. Министерство Российской Федерации по делам национальностей и федеративным отношениям*. 61-72 с.
7. Дістануть із запасу: Росія хоче відправити священників на війну в Україну. URL: <https://focus.ua/uk/world/531454-dostanut-iz-zapasa-rossiya-hochet-opraviv-monahov-na-voynu-v-ukraine>
8. Заявление Священного Синода Русской Православной Церкви о восстановлении института военного духовенства в Российской армии. (2006). URL: <http://www.patriarchia.ru/db/text/104390.html>.
9. Закон о военных священниках: Нужен ли он батюшкам и бойцам на передовой? URL: <https://rg.ru/2023/04/18/zakon-o-voennyh-sviashchennikah-nuzhen-li-on-batiushkam-i-bojcam-na-peredovoj.html>.
10. Ипполитов Г. (2019). Строительство политических органов вооруженных сил советского государства: генезис и эволюция (опыт краткого исторического обзора).
11. Ислам в России: традиции и перспективы. (1998). *Материалы Всероссийской научно-практической конференции. Министерство Российской Федерации по делам национальностей и федеративным отношениям*. Москва. 16 с.
12. Коробов П., Таратута Ю. (2006). «Боевой дух укрепляет святым»: Газета «Коммерсант».
13. Литвинов В. Батюшки встают под ружье: независимое военное обозрение. URL: <http://nvo.ng.ru/news/2010-02->
14. О работе епархиального Отдела по связям с Вооруженными Силами. (2006). Рязанский церковный вестник № 4.
15. Основы социальной концепции Русской православной церкви Московской Патриархии. (2000). 186 с. <https://pobeda.ru/dokumentyi/polozhenie-o-voennom-duhovenstve-russkoy-pravoslavnoy-tserkvi-v-rossiyskoy-federatsii.html>
16. Проект Закона про забезпечення зміцнення національної безпеки у сфері свободи совісті та діяльності релігійних організацій від 23.11.2022 р. № 8221. URL: [http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4\\_1?pf3511=75230](http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=75230)
17. РПЦ веде роботу по введению в ВС РФ должности военного капеллана. URL: <https://tass.ru/obschestvo/16047765>
18. Рябцев А. (1997). «О причинах возможных конфликтов на религиозной почве» *Религиозно-этические аспекты воспитания военнослужащих: Материалы международного семинара, состоявшегося в МНЭПУ*. Москва, 69-70 с.
19. Рябцев А. (2005). «Политруки в рясах»: Независимая газета. URL: <https://journals.openedition.org/ripss/390?lang=en>
20. Святейший Патриарх Кирилл считает важным введение в Российской армии института полковых священников: Русская Православная Церковь. Архив официального сайта Московского Патриархата. (1997-2009). URL: <http://www.patriarchia.ru/db/document/536476/>
21. Смирнов Д. (2005). В российской армии должно быть духовенство. URL: <http://www.patriarchia.ru/db/text/12664.html>

22. Соглашение о сотрудничестве между Министерством обороны и Русской православной церковью. (1997). Церковный вестник № 18.
23. Тухтаметов К. «О проблемах церковно-государственных отношений. (1998). *Религиозно-этические аспекты воспитания военнослужащих: Материалы международного семинара, состоявшегося в МНЭПУ*. 71-72 с.
24. Факти ICTV (2023). Исторична подія. Різдвяна служба ПЦУ у Києво-Печерській лаврі. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=XqxO5fJegIk>.
25. Українська правда: Буча: вбивства, зґвалтування та тортури над жінками і дітьми. Звірства РФ фіксують слідчі. (2022). URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2022/04/8/7338242/>.
26. «РІК» – документальний проєкт Дмитра Комарова: 1 та 2 частини. (2023). URL: <https://1plus1.video/rik>.
27. BBC NEWS Україна: Російсько-українська війна. (2022-2023). URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/topics/czrbw6bedqpt>.
28. Определение Архиерейского Собора Русской православной церкви «О взаимоотношениях церкви с государством и светским обществом на канонической территории Московского патриархата в настоящее время»: Архиерейский собор Русской православной церкви. (1994). Москва, 24 с.
29. Положение «Об организации работы с верующими военнослужащими Вооруженные силы Российской Федерации» от 24 января 2010г. URL: <http://pravovrns.ru/?p=3096>
30. Вестник военного духовенства. Новости епархий <https://kapellan.ru/v-xrame-na-poligone-kapustin-yar-soversheno-tainstvo-soborovaniya.html>
31. Положение о военном духовенстве Русской Православной Церкви в Российской Федерации. URL: <https://pobeda.ru/dokumentyi/polozhenie-o-voennom-duhovenstve-russkoj-pravoslavnoj-tserkvi-v-rossijskoj-federatsii.html>
32. Основы социальной концепции Русской Православной Церкви. URL: <https://azybka.ru/otechnik/dokumenty/osnovy-sotsialnoj-kontseptsii-russkoj-pravoslavnoj-tserkvi/>
33. РПЦ в Амстердамі заявила про розрив із Московським патріархатом. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2022/03/14/7331159/>
34. Православний зсув. Що відбувається у церковному житті країни під час війни. URL: <https://texty.org.ua/articles/107994/pravoslavnyj-zsuv-sho-vidbuvayetsya-u-cerkovnomu-zhytti-krayiny-pid-chas-vijny/>

### References:

1. «The most wonderful thing is when a person in front of your eyes becomes a believer...»: conversation with Archpriest Michael Vasilyevich. Retrieved from <http://www.pravoslavie.ru/guest/31925.htm>
2. «On the Relationship of the Church with the State and Secular Society on the Canonical Territory of the Moscow Patriarchate at the Present Time»: Definition of the Council of Bishops of the Russian Orthodox Church. Council of Bishops of the Russian Orthodox Church. (1994). Moscow. 24 s.
3. Buryanov S. (2000). Sacralization of power, violating human rights and freedoms, threatens the constitutional system of the Russian Federation: Law and Politics No. 9. 139 s.
4. Buslovsky V. (2005) Experience of cooperation between the Armed Forces of the Russian Federation and the Russian Orthodox Church in the sphere of education of servicemen: Materials of the Military Section of the XIII International Educational Readings «Army and Church: cooperation in the name of peace. Bulletin of military clergy: news of dioceses». Moscow, 31-32 s. Retrieved from <https://kapellan.ru/v-xrame-na-poligone-kapustin-yar-soversheno-tainstvo-soborovaniya.html>
5. Mutual Relations of the Russian Orthodox Church of the Armed Forces of the Russian Federation in the Post-Soviet Period: (by the Example of the Ryazan Oblast). Retrieved from <file:///C:/Users/Omen/Downloads/vzaimootnosheniya-russkoj-pravoslavnoj-tserkvi-vooruzhennyh-sil-rf-v-postsovetskiy-period-na-primere-ryazanskoy-oblasti.pdf>
6. Gaynutdin P. (1998). Spiritual and Moral Potential of Islam. Islam in Russia: traditions and prospects. Materials of the All-Russian Scientific-Practical Conference: Ministry of the Russian Federation for Nationalities and Federal Relations. 61-72.
7. Destroyed from reserve: Russia wants to send priests to the war in Ukraine. Retrieved from <https://focus.ua/uk/world/531454-dostanut-iz-zapasa-rossiya-hochet-opraviv-monahov-na-voynu-v-ukraine>
8. Statement of the Holy Synod of the Russian Orthodox Church on the Restoration of the Institute of Military Clergy in the Russian Army. (2006). Retrieved from <http://www.patriarchia.ru/db/text/104390.html>
9. Ippolitov G. (2019). Construction of political bodies of the armed forces of the Soviet state: genesis and evolution (experience of a brief historical review).
10. Islam in Russia: traditions and prospects. (1998). Materials of the All-Russian Scientific and Practical Conference: Ministry of the Russian Federation for Nationalities and Federal Relations. Moscow, 16 s.
11. Korobov P., Taratuta, Y. «The fighting spirit strengthens the saints»: Kommersant newspaper. (2006).
12. Litvinov V. Batiushki vyasitayut pod ruzheniyu: nezavisimoye militarnoye obozreniye. Retrieved from <http://nvo.ng.ru/news/2010-02->

13. On the work of diocesan Department for Relations with the Armed Forces. (2006). Ryazan Church Herald 4.
14. Fundamentals of the Social Concept of the Russian Orthodox Church of the Moscow Patriarchate. (2000). 186 s. Retrieved from <https://pobeda.ru/dokumentyi/polozhenie-o-voennom-duhovenstve-russkoy-pravoslavnoy-tserkvi-v-rossiyskoy-federatsii.html>
15. Draft Law on Ensuring National Security in the Sphere of Freedom of Conscience and Religious Organizations Activity of 23.11.2022 № 8221. Retrieved from [http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4\\_1?pf3511=75230](http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=75230)
16. The Russian Orthodox Church is working to introduce the post of military chaplain in the Russian Armed Forces. <https://tass.ru/obschestvo/16047765>
17. Ryabtsev A. «On the Causes of Possible Conflicts on Religious Ground» (1997). Religious and Ethical Aspects of Education of Military Servicemen: Materials of the International Seminar held at the MNEPU. Moscow, 69-70 s.
18. Ryabtsev A. «Politruks in cassocks»: Nezavisimaya Gazeta. (2005) Retrieved from <https://journals.openedition.org/pipss/390?lang=en>
19. His Holiness Patriarch Kirill considers it important to introduce the institution of regimental priests in the Russian army: Russian Orthodox Church. Archive of the official website of the Moscow Patriarchate. (1997-2009). Retrieved from <http://www.patriarchia.ru/db/document/536476/>
20. Smirnov D. There should be a clergy in the Russian army. (2005). Retrieved from <http://www.patriarchia.ru/db/text/12664.html>
21. Agreement on Cooperation between the Ministry of Defense and the Russian Orthodox Church. (1997). Church Herald No. 18 s.
22. Tukhtametov K. «On problems of church-state relations». (1998). Religious and Ethical Aspects of Education of Military Servicemen: Materials of the International Seminar held at the MNEPU. 71-72 s.
23. Facts of ICTV (2023,7 sichnya). Historic podium. Rizdvyana service of the PCU in the Kyiv-Pechersk Lavra. Retrieved from <https://www.youtube.com/watch?v=XqxO5fJegIk>.
24. Ukrainian Truth: Bucha: Murders, Assassinations and Tortures on Women and Children. Russian Federation's criminal cases are being investigated. (2022). Retrieved from <https://www.pravda.com.ua/news/2022/04/8/7338242/>.
25. «RIK» – a documentary project by Dmitry Komarov: 1 and 2 parts. (2023). Retrieved from <https://1plus1.video/rik>.
26. BBC NEWS Ukraine: The Russian-Ukrainian War. (2022-2023). Retrieved from <https://www.bbc.com/ukrainian/topics/czp6w66edqpt>.
27. Determination of the Council of Bishops of the Russian Orthodox Church «On Relations of the Church with the State and Secular Society on the Canonical Territory of the Moscow Patriarchate at the Present Time»: Sobor of Bishops of the Russian Orthodox Church. (1994). Moscow, 24 s.
28. Regulation «On the organization of work with believers in the military»
29. Armed Forces of the Russian Federation" of January 24, (2010). Retrieved from <http://pravovrns.ru/?p=3096>.
30. Bulletin of military clergy. News of dioceses Retrieved from <https://kapellan.ru/v-xrame-na-poligone-kapustin-yar-soversheno-tainstvo-soborovaniya.html>
31. Regulations on military clergy of the Russian Orthodox Church in the Russian Federation. Retrieved from <https://pobeda.ru/dokumentyi/polozhenie-o-voennom-duhovenstve-russkoy-pravoslavnoy-tserkvi-v-rossiyskoy-federatsii.html>
32. Fundamentals of the social concept of the Russian Orthodox Church. Retrieved from <https://azbyka.ru/otechnik/dokumenty/osnovy-sotsialnoj-kontseptsii-russkoj-pravoslavnoj-tserkvi/>.
33. The Russian Orthodox Church in Amsterdam announced its break with the Moscow Patriarchate. Retrieved from <https://www.pravda.com.ua/news/2022/03/14/7331159/>
34. Orthodox shift. What is happening in the church life of the country during the war. Retrieved from <https://texty.org.ua/articles/107994/pravoslavnyj-zsuv-sho-vidbuvayetsya-u-cerkovnomu-zhytti-krayiny-pid-chas-vijny/>
35. Law on military priests: Do priests and soldiers on the front line need it? Retrieved from <https://rg.ru/2023/04/18/zakon-o-voennyh-sviashchennikah-nuzhen-li-on-batiushkam-i-bojcam-na-peredovoj.html>.